

Die weitere Bauepoche wurde nach der Mitte des 17. Jahrhunderts in Angriff genommen, als das Schloss, das während des Dreißigjährigen Krieges beschädigt wurde, die Herren Sedlnický von Choltice gekauft haben. Mit dem Umbau zu einem barocken Sitz hat Karel Maximilián Sedlnický begonnen, nach seinem Tod († 1678) hat ihn sein Sohn Karel Julius fortgesetzt. Nach dem Abbruch des runden Turmes bei dem Ostflügel wurde die ganze südöstliche Ecke vollendet, wo weitere drei Räume und die Haupttreppe entstanden. Es wurde auch das Niveau der Decken im 2. oberirdischen Geschoss verändert, im Hofraum wurden Arkaden emporgehoben und die Räume wurden mit sehr vollwertigen Stuckdecken und Wandmalereien verziert. In der Abschlussetappe wurde das Sgraffito mit dem neuen Putz bedeckt und die Fassaden haben die kolossale Pilasterordnung, Gesimse und Stuckornamente, vor allem jedoch antikisierende, in die Giebelverdachung über den Fenstern eingesetzte Brustbilder bekommen. Bei der Adaptierung, die einige Jahrzehnte dauerte, hat der Projektant die ursprüngliche Renaissance-Grundrisseinteilung keinesfalls markant umgewertet.

Das Interesse an der Lösung der Autorschaft der Barockisierung hat einige Forscher zu der Behauptung geführt, dass es sich entweder um ein Werk so bedeutsamer Architekten, wie J. L. von Hildebrandt, J. B. Fischer von Erlach, beziehungsweise ihrer Epigonen handelt, oder um eine Arbeit eines von den italienischen Autoren. Die Art des Umbaus spricht tatsächlich für einen Autor, der mit wienischen, vielleicht auch mit italienischen Bauten, wenn auch nur vermittelt, vertraut war. Offensichtlich ist aber die Bindung an die Bauten, die zur gleichen Zeit auf dem Gebiet des heutigen polnischen Schlesiens entstanden. Der Baumeister, der sie gut gekannt hat, weil er dort auch selbst arbeitete, war Hans Fröhlich aus Opava (1650 – 1692 ?), nach dem dort bedeutungsvolle Werke geblieben sind. Er hat darüber hinaus mit dem italienischen Stuckateur Giovanni Signa, ansässig gleichfalls in Opava, zusammengearbeitet. Das Angebot der Komparations-Materialien, die die Autorschaft des Baumeisters und Stuckateurs bestätigen oder ausschalten würden, ist jedoch nicht hinreichend. Beide haben sich jedoch der Gunst der Bauherren im breiten Gebiet erfreut und deswegen können wir auch über ihrer Zusammenarbeit mit Karel Julius Sedlnický nachdenken.

Weniger ausgeprägte Baueingriffe, die das Schlossgebäude in den folgenden Jahrhunderten betroffen haben, setzen wir in die 60er Jahre des 19. Jahrhunderts, als das Eigentum durch Erbschaft an die Grafen von Oppersdorf überging, und teilweise auch zum dem Anfang des 20. Jahrhunderts. Damals haben das Schloss die reichen Unternehmer Wenzelides aus Krnov im Besitz gehabt.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Ansicht des Schlosses Linhartovy vom Norden, 40er Jahre des 18. Jahrhunderts (Zeichnung F. B. Werner).

Abb. 2: Ausschnitt aus der Katasterkarte von Linhartovy aus dem Jahre 1836.

Abb. 3: Linhartovy/Geppersdorf. Stirnwand des Schlosses vom Osten, Zustand vor 1943 (Reprofoto NPÚ/Nationales Denkmalschutzinstitut, territoriale Facheinrichtung in Brno/Brünn).

Abb. 4: Linhartovy/Geppersdorf. Grundrisse der 3 Geschosse des Schlosses (1 – 1. oberirdisches Geschoss, 2 – Erdgeschoss, 3 – 3. oberirdisches Geschoss, nach L. Dědková ausgearbeitet von H. Šemrová).

Abb. 5: Linhartovy/Geppersdorf. Ansicht der nördlichen Stirnwand, Zustand vor 1943 (Reprofoto NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Brno).

Abb. 6: Linhartovy/Geppersdorf. Nordfassade, Detail vor 1943 – Aufnahme des Fensters rechts vom Balkon (Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 7: Linhartovy/Geppersdorf. Nördliche Stirnwand, Zustand um 1980. Fenster im Erdgeschoss rechts wurden in fertige Oberbögen gesetzt (Foto Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 8: Linhartovy/Geppersdorf. Ostfassade Renaissance-blendgalerien und niedrigerer Turm (nach L. Dědková ausgearbeitet von H. Šemrová).

Abb. 9: Linhartovy/Geppersdorf. Zylindrischer Turm, Detail, Umschichtung der Renaissanceinschrift um 1600 (Foto Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 10: Linhartovy/Geppersdorf. Schlosshof nach der Restaurierung, Zustand im Jahre 1991 (Foto NPÚ in Ostrava).

Abb. 11: Linhartovy/Geppersdorf. Schlosshof, Zustand im Jahre 1970 (Foto Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 12: Linhartovy/Geppersdorf. Interieur im Südflügel des Schlosses, Zustand im Jahre 1970 (Foto Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 13: Linhartovy/Geppersdorf. Blick in die ehemalige Kapelle in der nor-

döstlichen Ecke des Schlosses, Zustand im Jahre 1970 (Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 14: Linhartovy/Geppersdorf. Wappenzeichen der Herren von Fulštejn, freigelegt an der Westwand, auf den Arkaden - 3. oberirdisches Geschoss (Foto L. Dědková).

Abb. 15: Linhartovy/Geppersdorf. Sgraffito in der offenen Nische an der Ostwand, wieder vermauert im Jahre 1990 (Foto A. Rozehnal).

Abb. 16: Linhartovy/Geppersdorf. Sgraffito freigelegt im Interieur im Ostflügel, 3. oberirdisches Geschoss. Zustand im Jahre 2003 (Foto L. Dědková).

Abb. 17: Linhartovy/Geppersdorf. Sgraffito freigelegt an den Arkaden, Nordflügel. Zustand im Jahre 1980 (Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 18: Linhartovy/Geppersdorf. Sgraffito an der Nordfassade, freigelegt und wieder vermauert im Jahre 2003 (Foto G. Čočková).

Abb. 19: Linhartovy/Geppersdorf. Interieur des Schlosses, Stuckverzierung der Decke, datiert zum Jahr 1672 (Foto Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

Abb. 20: Linhartovy/Geppersdorf. Interieur des Schlosses, Westflügel, 3. oberirdisches Geschoss. Wandmalerei vom Ende des 17. Jahrhunderts, Zustand im Jahre 2003 (Foto L. Dědková).

Abb. 21: Linhartovy/Geppersdorf. Interieur des Schlosses, Wandmalerei (um 1780) freigelegt und restauriert im Jahre 1974. Raum in der südöstlichen Ecke, 2. oberirdisches Geschoss, Zustand im Jahre 1991, (Foto Archiv NPÚ, territoriale Facheinrichtung in Ostrava).

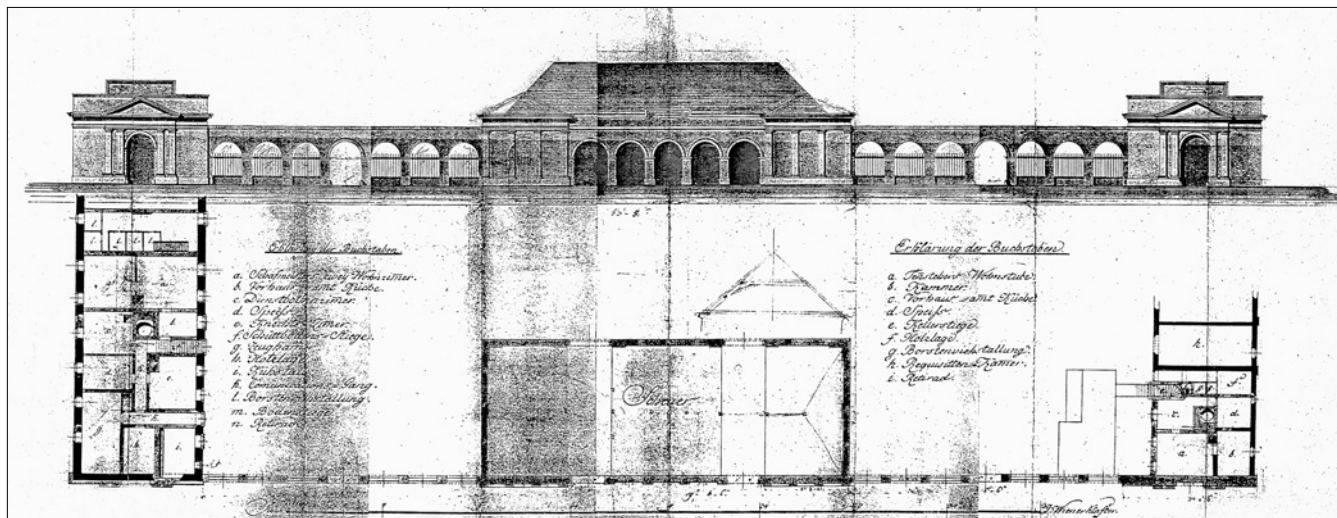
Abb. 22: Linhartovy/Geppersdorf. Büste eines Mädchens, Stuck, um 1600. Südflügel vor der Restaurierung, Zustand im Jahre 2003 (Foto G. Čočková).

NOVÝ DVŮR V LEDNICKO- VALTICKÉM AREÁLU

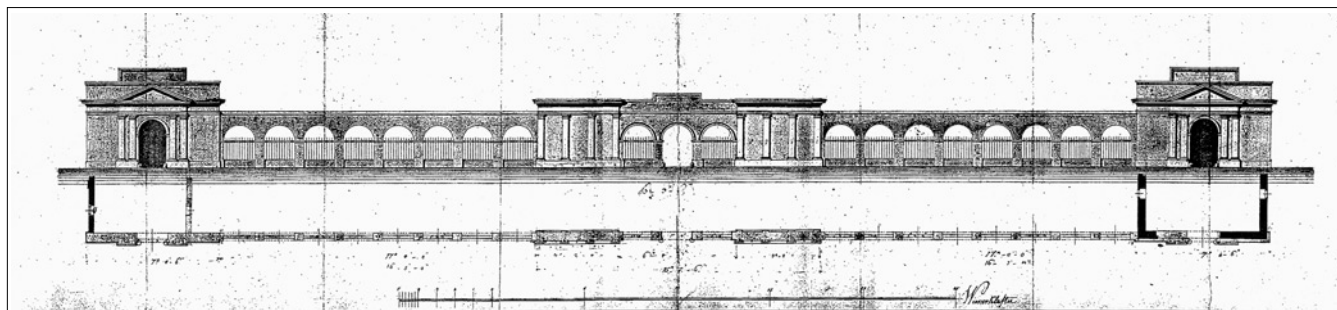
DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ

Od 80. let 18. století začal kníže Alois I. z Liechtensteinu cílevědomě kultivovat Lednicko-valtický areál. Nechal podstatně zvětšit někdejší barokní parter mezi lednickým zámekem a řekou Dyjí, a lednický park se tak na přelomu 18. a 19. století přeměnil ve velkolepou zámeckou zahradu, v níž se snoubila barokní rezidua a nové sentimentální partie s romantickými a exotickými stavbami.¹⁾ Tyto aktivity vrcholily zejména po roce 1805 s nástupem Aloisova bratra, knížete Jana Josefa I. z Liechtensteinu (1760–1836). Byly odvoďňovány bažiny kolem ramen Dyje, hlavní tok řeky byl přeložen a prostor mezi zámekem a minaretem vytvářel iluzi lužní krajiny. V areálu parku začaly vznikat solitérní (tzv. voluptuární) stavby romantického, historizujícího, antikizujícího či orientálního charakteru.

Inspiračními zdroji byly především osvícenské sentimentální (umělé) zahrady v Německu a Rakousku, zejména park ve Wörlitz v knížectví Anhalt-Dessau, který zase čerpal z tehdy dominantní francouzské kultury.²⁾ Architektonické předlohy k jednotlivým voluptuárním stavbám byly čerpány z tzv. předlohových knih, které vycházely od 2. poloviny 18. století.³⁾ Slavný park ve Wörlitz byl např. prezentován v Hirschfeldově Teorii zahradního umění. K nejzná-

Obr. 1: Statek Nový dvůr, jihozápadní vstupní průčelí (od Valtic), pohled a půdorys; Joseph Hardtmuth, nedat., (1809), HALW, inv. č. 438.

Obr. 2: Statek Nový dvůr, severovýchodní průčelí (od Lednice), pohled; Joseph Hartmuth, nedat. (1809), HALW, inv. č. 438.

mějším „vzorníkům“ patřil Grohmanův *Ideenmagazin* a odborné články k tomuto tématu vycházely také v časopise *Hesperus*.⁴⁾ Proměny Lednicko-valtického zámeckého parku poměrně velmi brzy reflektovaly soudobé publikace. Byly to např. noviny a časopisy a tehdejší turistická literatura.⁵⁾

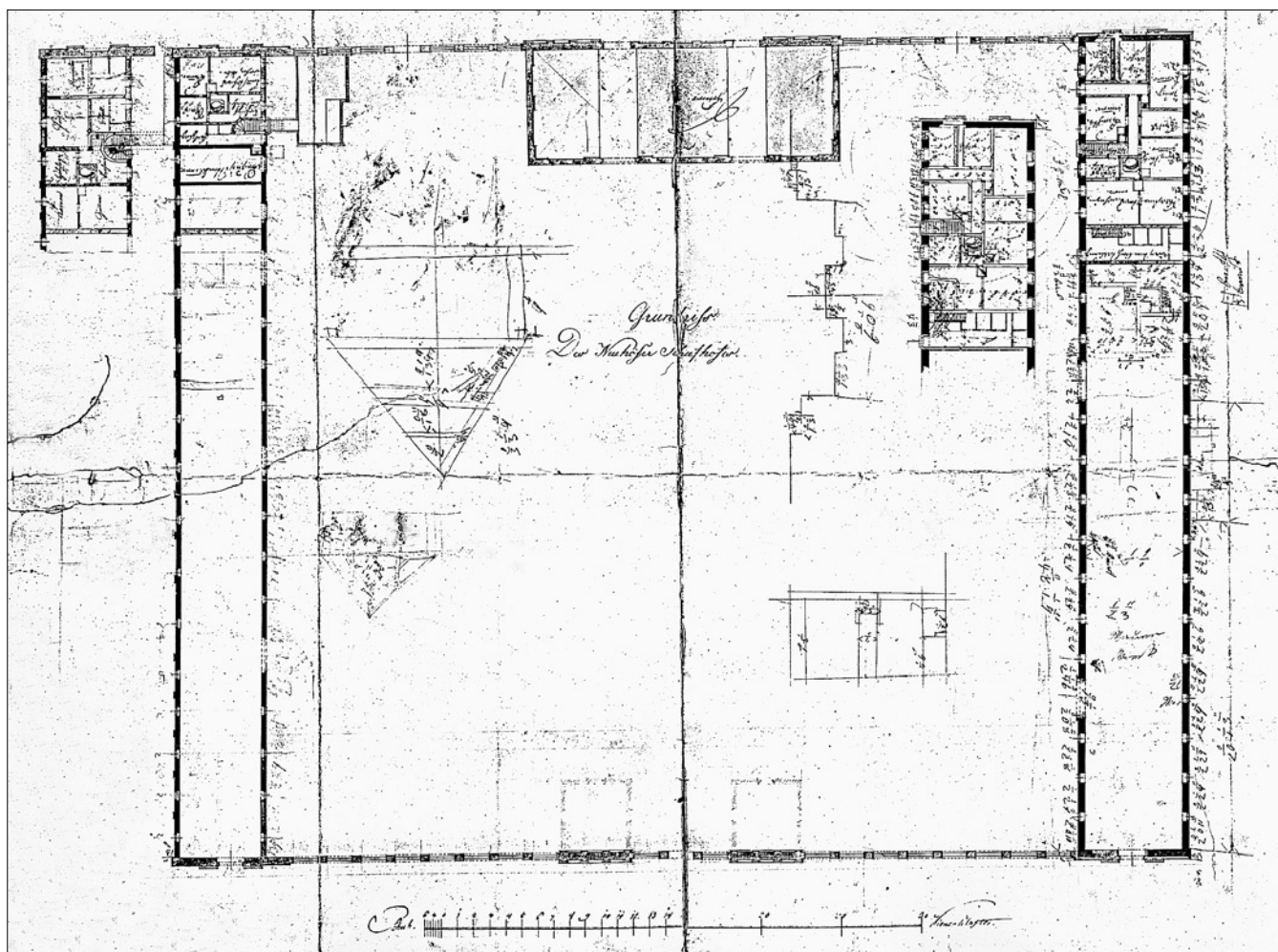
V letech 2002–2003 provedla autorka tohoto příspěvku stavebněhistorický průzkum, který přinesl zajímavé a doposud nepublikované poznatky o objektu Nový dvůr v Lednicko-valtickém areálu.⁶⁾

Statek Nový dvůr patřil v hierarchii voluptuárních staveb v Lednicko-valtickém parku k prototypu vzorového hospodářského dvora se stájem, kde byla provozována regulérní hospodářská činnost. Ve srovnání s většinou ostatních staveb tedy nešlo o pouhý „*lusthaus*“, nýbrž o vskutku samostatnou ekonomickou jednotku. Nový dvůr (Neuhof)⁷⁾ byl vybudován v katastru Lednice, jižně od Prostředního a Mlýnského rybníka (Mittereisgruber Teich a Mühl Teich) na někdejší valtickém panství.⁸⁾ Necelý kilometr západně od statku je chrám Tří grácií, který tvoří kompoziční osu s Rybníčním zámečkem na protějším břehu Prostředního rybníka. Severovýchodně od Nového dvora, u břehu Mlýnského rybníka, je situován Apollónův chrám.⁹⁾

Prizemní budovy rozlehlého uzavřeného statku obklopují pravoúhlý dvůr. V ose jihozápadního vstupního křídla je situována obdélná stodola s valbovou střechou. Ke stodole přiléhá po stranách vždy sedm arkádových os, z nichž dvě krajní osy jsou slepé a trojice středních os je otevřená. V každé střední otevřené arkádě je vjezd do dvora. Oba konce vstupní partie akcentují stylizované brány, které zároveň tvoří štíty severozápadního a jihovýchodního křídla.

V ose protějšího severovýchodního křídla, obráceného k Mlýnskému rybníku, je kruhový salet (tzv. rotunda) s pilířovým portikem při vnějším průčelí. Po stranách saletu navazuje vždy sedm arkádových os, v každé střední arkádě je vjezd do dvora. Na obou koncích průčelí jsou opět stylizované brány ve štítech bočních křídel. V saletu je kruhový sál zaklenutý deštěnou kopulí s výmalbou s vegetabilními a antikizujícími motivy. Sál je přístupný hlavním vnějším vstupem v portiku. V jihozápadní části saletu (směrem do dvora) jsou radiálně situovaná stání pro koně (původně pro hovězí dobytek). Pod saletem jsou valeně zaklenuté sklepy. V severozápadním křídle jsou stáje pro koně, v jihovýchodním křídle jsou převážně byty a kanceláře. Ve dvoře poblíž saletu je polygonální objekt váhy.

Hospodářský statek Nový dvůr byl postaven v letech 1809–1810 podle projektu tehdejšího ředitele liechtensteinské stavební kanceláře, architekta Josepha Hardtmutha.¹⁰⁾ Hardtmuthovy plány obou hlavních průčelí s půdorysem stodoly a s půdorysy částí bočních hospodářských křídel jsou uloženy v Liechtensteinském archivu ve Vídni.¹¹⁾ Vedle těchto známých, avšak u nás doposud nepublikovaných vídeňských plánů, byl objeven neznámý půdorysný plán Nového dvora, který vznikl pravděpodobně současně. Plán je uložen v Moravském zemském archivu v Brně a půdorysy obou průčelních zdí se stodolou i půdorysy částí obou bočních hospodářských křídel se shodují s vídeňskými Hardtmuthovými plány. V levém horním rohu brněnského plánu je zřejmě obrácená (?) signatura s letopočtem: Joseph Hardtmuth 1809, resp. 809.¹²⁾

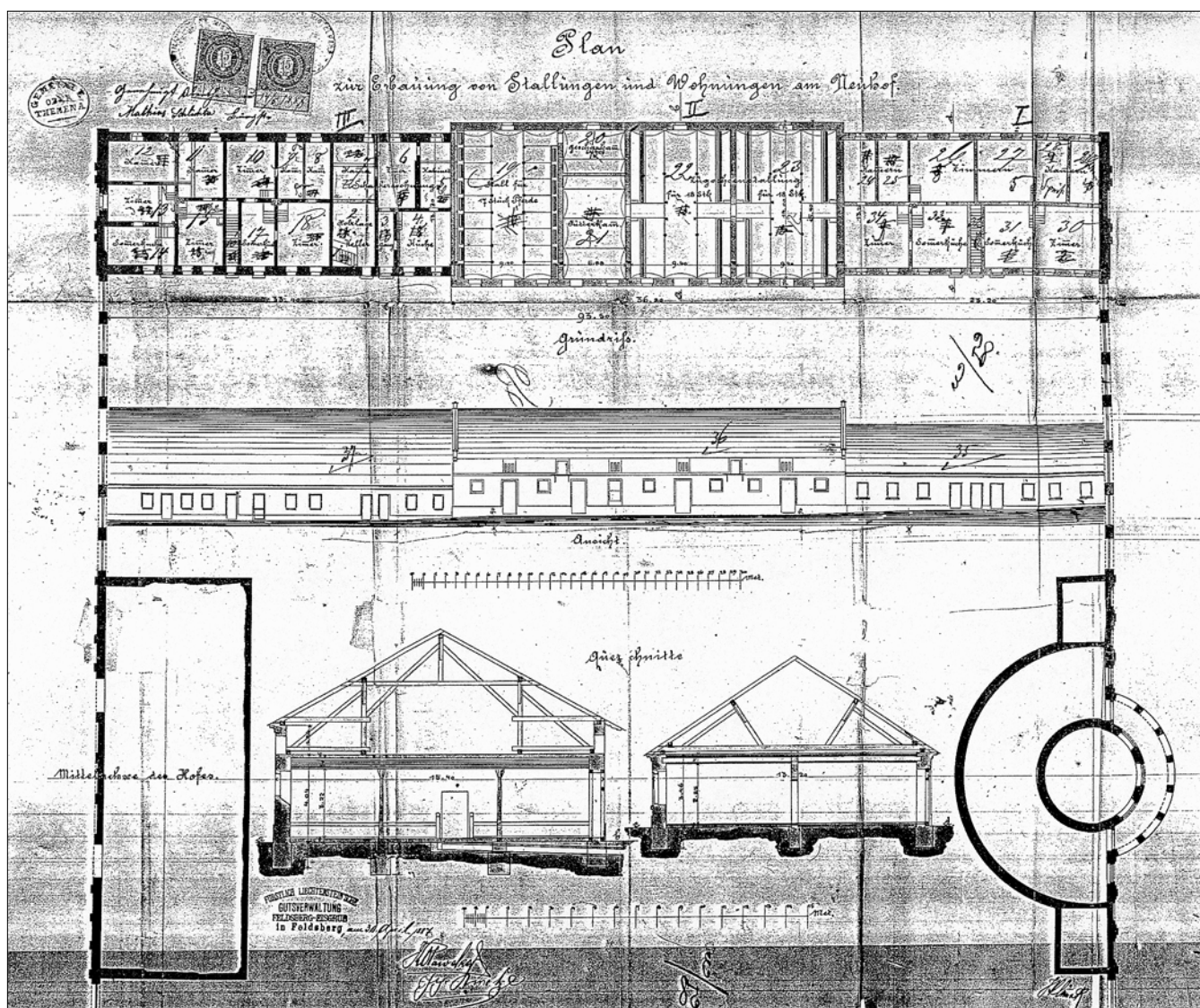
Obr. 3: Statek Nový dvůr, půdorys hospodářského dvora, nedatováno; v levém horním rohu je zřejmě obrácená signatura s letopočtem (Joseph Hardtmuth, 1809?), MZA Brno, fond F 115, inv. C. 7111.

Architekt Hardtmuth dokončil plány Nového dvora v dubnu 1809. K výkresové dokumentaci byl přiložen text, resp. průvodní zpráva a rozpočet stavby, který byl vyčíslen na 14 184 zlatých a 56,5 krejcarů a byl rovněž signován Josephem Hartmuthem.¹³⁾ Navržená čtyřkřídlá stavba, uzavírající rozlehlý vnitřní dvůr, měla dvě hlavní průčelí. V ose jihozápadního vstupního průčelí byla situována obdélná stodola se dvěma valeně zaklenutými vjezdy, ve středu severovýchodního průčelí byla široká brána s trojicí valeně zaklenutých otvorů a s vjezdem ve střední ose. K jihozápadní stodole i k severovýchodní bráně přiléhaly arkády, které byly vyplněny dřevěnými laťovými ploty. Obě hlavní průčelí byla na krajních koncích akcentována slepými bránami ve štítech bočních hospodářských křídel.

Z Hardtmuthovy průvodní zprávy i z rozpočtu vyplývá, že se nejednalo o novostavbu na „zelené louce“. V souvislosti s finančními náklady bylo poznamenáno, že suma je sice enormní, avšak jde o stavbu velkého rozsahu, která musí být provedena solidně. Celý sokl a veškeré pokrytí říms mělo být provedeno z kamene, což bylo asi důvodem zmíněných vyšších nákladů. Zároveň však bylo podotknuto, že některý materiál by mohl být použit ze starší stavby. Jednalo se např. o sнесení starých krovů, popř. i o využití stavebního materiálu z rozbořených starých zdí. Stávající (staré) objekty stodoly, komory a stáje v Novém dvoře měly být vyklizeny a využity pro výrobu vápna, neboť nejbliž-

ší výroba vápna byla ve Valticích. Přímou na stavbě Nového dvora byla zvažována i výroba cihel, kterých bylo na stavbu zapotřebí asi 230 tisíc. Krov nad stodolou u vjezdové brány byly sneseny, dřevo rozříděno, zbaveno hřebíků a připraveno k dalšímu použití. Zároveň mělo být započato s demolicí zmíněných starších budov (jednalo se zřejmě o starou stodolu, komory a stáje). Krov nad novou stodolou měl být stejné konstrukce jako ten stávající nad starší stodolou, určenou k demolici.¹⁴⁾ Zednický mistr byl upozorněn, aby si obstaral dostatečný počet tovaryšů, neboť bude nutno najmout minimálně 40 zedníků. Vedením stavby byl pověřen inženýr Laurenz (Vavřinec) Vogel, který měl dohlédnout na správný průběh prací a na účelné využití starého materiálu (cihel, dřeva, šindelů apod.). Po dokončení stavby měly být předloženy skutečné finanční náklady.¹⁵⁾

Předpoklad, že stavba Nového dvora byla vlastně přestavbou, zmiňuje i G. Wilhelm: „...Zu derselben Zeit wurde ein grosser Meierhof, der im Gebiet zwischen Feldsberg und Eisgrub gelegen war, umgebaut, der Neu Hof. Hardtmuths Pläne waren im April 1809 fertig, die Bauführung 1810 beendet...“.¹⁶⁾ V této souvislosti upozorňuje Z. Novák na plán od Ignatze Holleho z roku 1799, který je uložen na zámku v Lednici. Na plánu je zobrazen areál zámku s parkem a s alejí směřující k Novému dvoru. Není však jasné, zda se jedná o zachycení stavu v roce 1799 nebo zda je na plánu

Obr. 4: Statek Nový dvůr, návrh na stavbu stájí a bytů v severozápadním křídle; půdorys, pohled, příčné řezy; Heinrich Pawelka (?) 30. 4. 1887, MZA Brno, fond F 94, kart. 299.

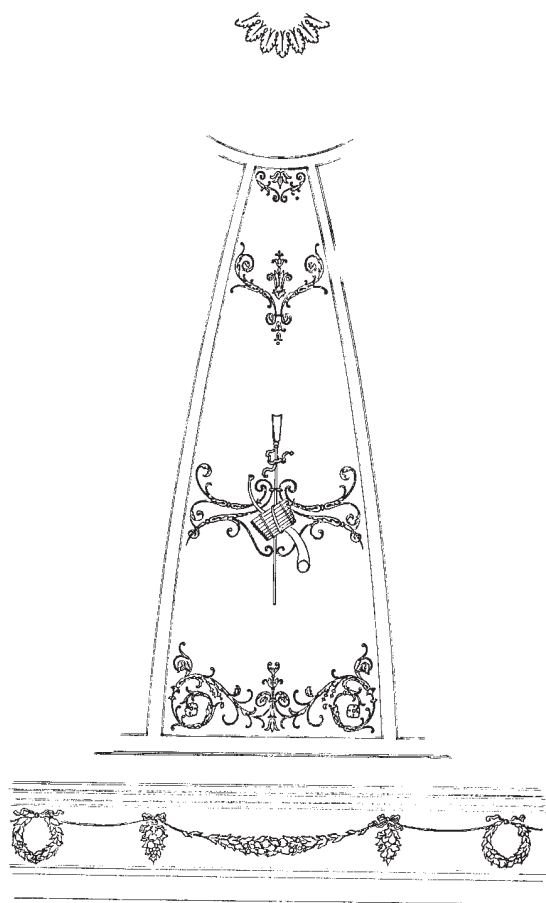
zakreslena stavba, která teprve bude realizována, popř. je právě budována.¹⁷⁾ Zřejmě nepřesvědčivějším dokladem existence starší zástavby v Novém dvoře jsou písemnosti uložené v Liechtensteinském archivu ve Vídni. K roku 1798 je zde totiž zmíněno provedení oprav a planýrování stájí pro ovce, koně a hovězí dobytek v Novém dvoře včetně vyúčtování, které činilo celkem 5 183 zlatých a 58 krejcarů. K roku 1808 jsou zmíněny úpravy v ovčíně.¹⁸⁾

Průběh stavby lze částečně vysledovat rovněž z dochovaných písemných pramenů, které jsou uloženy v Moravském zemském archivu.¹⁹⁾ Z těchto písemností je zároveň zřejmé, že hlavní stavební práce proběhly ve dvou etapách, a to s odstupem deseti let.

Již 21. dubna 1809, tedy necelé dva týdny po odevzdání plánů a rozpočtu, si stěžuje stavbyvedoucí Vogel na dohadování s mistry ohledně dodržení ceny stanovené v rozpočtu. Kamenický mistr Georg Eck se zavazuje práce plnit včas a bez finančních ztrát jen v případě, bude-li mít denně k dispozici šest pomocníků. Zednický mistr Franz Gratzl se takto zavazuje rovněž jen v případě, že na stavbě bude dostatek tovaryšů. Na provedení stavby ovčína proběhla oferta mezi tesařskými mistry a na základě nejvýhodnější

cenové nabídky byl vybrán Fillipp Partilla (Bartilla?). Už 7. května však inspekce z Břeclavi uvádí, že momentálně se v Novém dvoře může stavět jen stodola, neboť vzhledem k válečným událostem se žádné další voluturní objekty budovat nemají.²⁰⁾ Vrchnostenský tesař Kern se zavázal, že krov stodoly zhotoví do čtyř týdnů. V přípisu na úřad ve Valticích z 19. května 1809 je podána stížnost, že není kde skladovat cihly na stavbu Nového dvora a transport je problematický kvůli stavbě ochranné zdi na Dyji. Dalším problémem bylo uskladnění šindelů, latí a jiného materiálu ze starší stavby a odstranění hnojiště. Krov nad stodolou se zřejmě podařilo dokončit v termínu, který slíbil tesař Kern, neboť 21. května odhadoval stavbyvedoucí Vogel, že na zastřešení stodoly bude třeba asi 50 tisíc tašek. O dva dny později bylo s hlohoveckými sedláky dohodnuto, že budou na stavbu dovážet cihly z lednické cihelny. Na konci května sám kníže naléhal, aby práce na stavbě pokračovaly co nejrychleji a byly co nejdříve dokončeny a aby se zbytečně nezvyšovaly náklady. Bylo třeba rychle dokončit stodolu a postavit byt vrátného.

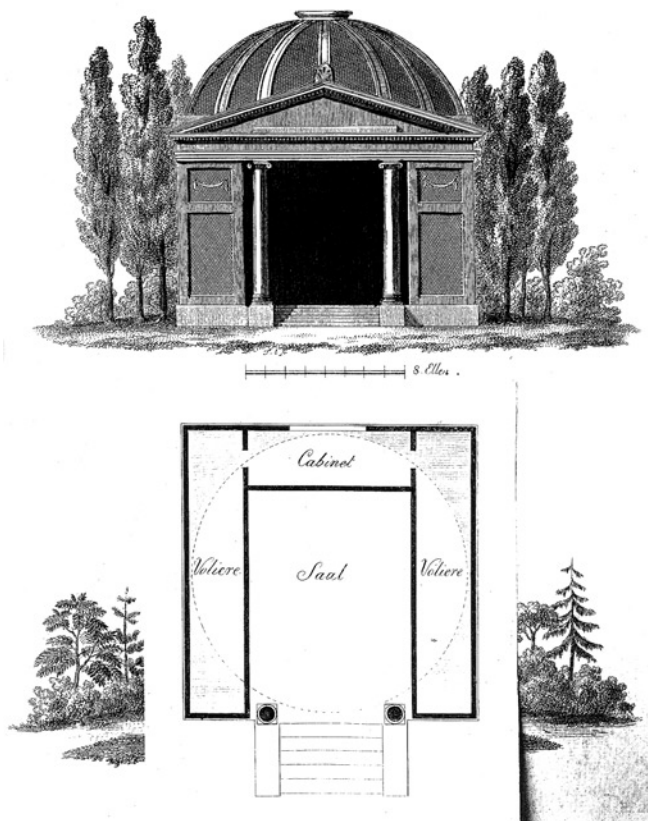
Poslední údaj k této první stavební etapě ze 24. července 1809 se vztahuje k malému počtu potahů na stavbě.

Obr. 5: Statek Nový dvůr, výmalba (jedno pole) kopule stropu sálu v saletu, nedat., MZA Brno, fond F 115, inv. Č. 7104.

K tomuto datu zmínky o průběhu první stavební etapy končí a další zprávy se objevují až k roku 1819. Lze tedy předpokládat, že z větší části ještě v roce 1809 a nejpozději v roce následujícím byla stavba, resp. její první etapa, dokončena.

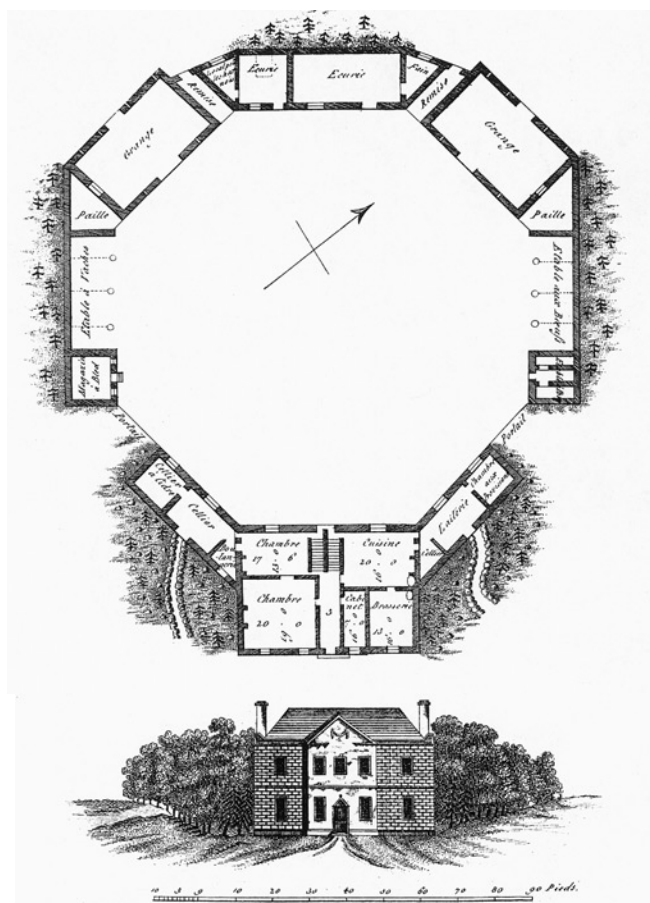
V letech 1819–1820 proběhla v Novém dvoře druhá stavební etapa. Tehdy byl zbudován salet (tzv. rotunda) v ose severovýchodního průčelí. Téměř na den přesně po deseti letech od dodání Hardtmuthových plánů a zahájení stavby v Novém dvoře (1809), 12. dubna 1819, je datována zpráva, že „...Jeho výsost přikázala stavbu saletu včetně švýcarské stáje...“. V soupise materiálu, kterého je zapotřebí na stavbu, se mimo jiné uvádí např. 15 000 starých cihel, tvrdé kamenné desky z lomu z Rašovic, použité kameny ze starých zdí, 800 mír hašeného vápna, 700 truhlíků písku, 300 sáhů devíticoulového a šesticoulového dřeva, 9 kop prken, 1 500 kusů hřebíků apod.²¹⁾ Ke stejnému datu (12. 4. 1819) se vztahuje i poznámka, že „...co se týče stavby druhého portálu na vnější podélné straně velkého ovčína, to je zastaveno do příjezdu stavebního ředitele, pouze je třeba pospat poškozené části starého zastřešení. Zítřka má začít demolice středního oblouku na Novém dvoře...“.²²⁾ Tento přípis je signován Josephem Poppelackem, který tehdy zřejmě na Novém dvoře působil jako stavební dozor, popřípadě i jako projektant.²³⁾ Není však zcela jasné, o který „druhý“ portál šlo.²⁴⁾ Mohlo jít o bránu s portálem v ose vnějšího průčelí severozápadního křídla, které více odpovídá uvedenému lokaci „...na vnější podélné straně směrem k lednické aleji...“. V pří-

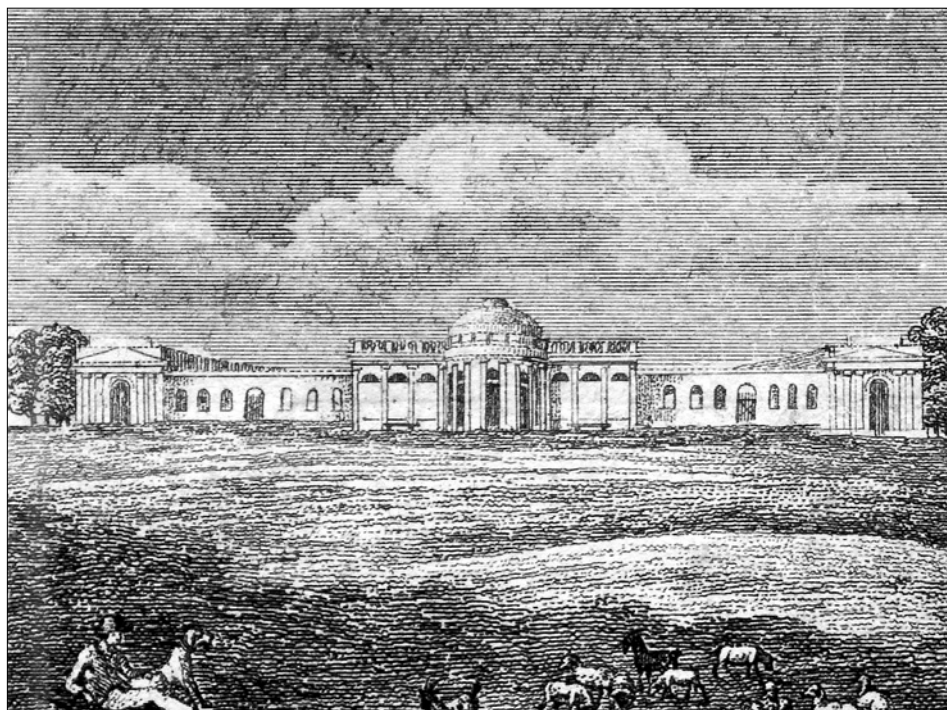
Obr. 6: Nový dvůr, vzorový projekt saletu. V průvodním textu popsán jako dřevěná stavba s kopulí na kamenném soklu. V saletu je sál a kabinet, k oběma stranám sálu přiléhají voliéry. Převzato z: Johann Gottfried Grohmann, Ideenmagazin, o. c. v pozn. 4, Leipzig 1798, Heft XXXIII, Taf. 6 (Archiv města Brna, knihovna Mittrowského).

pise ze 3. srpna 1819 informuje Poppelack knížecí úřad a stavebního ředitele Franze Engela, že „v příloze zasílá plán s rozpočtem na stavbu portálu na vnější podélné straně Nového dvora proti lednické aleji“, které měly být doručeny na vrchní úřad ke schválení.²⁵⁾ Plán ani rozpočet u této zprávy přiloženy nebyly. Dva nesignované a nedatované plány severozápadního a jihovýchodního křídla, na nichž je podobná situace zachycena, však existují. V osách obou bočních křídel jsou navrženy průjezdy s bránami. Autorem těchto plánů by mohl být Joseph Poppelack.²⁶⁾

Ke stavbě kruhového saletu, tzv. rotundy se stájemi, nebyla zjištěna žádná plánová ani písemná dokumentace.²⁷⁾ Jediná písemná zmínka se vztahuje k 12. dubnu 1819: „...Jeho výsost přikázala stavbu saletu včetně švýcarské stáje ... Zítřka má začít demolice středního oblouku na Novém dvoře...“. Stavba saletu se stájemi probíhala zřejmě velice rychle. Objekt byl pravděpodobně dokončen již za čtyři měsíce, neboť 17. srpna 1819 byl pořízen popis krav, které pro Nový dvůr vybral dvorní rada von Ostheim. Celkem 18 červenostrakatých švýcarských krav, jejichž stáří a číselná evidence byly v popise uvedeny, mělo být přivezeno ze dvora v Hruškách (obec Hrušky na Břeclavsku).²⁸⁾ Písemná zpráva o popisu a objednávce krav pro nové „švýcarské stáje“ datuje tedy dokončení stavby saletu poměrně spolehlivě již do roku 1819. Autorství projektu připisuje literatura tehdejšímu řediteli liechtensteinské stavební kanceláře, architektu Franzi Engelovi a datuje stavbu do roku 1824. „...An der Eisgruber Front des Neuhofes liess Fürst Johan-

Obr. 7: Nový dvůr, vzorový projekt hospodářského dvora. V průvodním textu popsán jako velký hospodářský statek. Ve spodní části obytná budova s postranními vjezdy do dvora. Dvůr uzavírají objekty stáji pro prasata, krávy a voly, dále seník, stodola, kůlna na vozy, skladiště obilí a jsou zde i sklepy pro uskladnění piva a pálenky. Převzato z: Johann Gottfried Grohmann, *Ideenmagazin*, o. c. v pozn. 4, Leipzig 1798, Heft 38, Taf. 6; (Archiv města Brna, knihovna Mittrowského).

Obr. 8: Detail vyobrazení severovýchodního průčelí (od Lednice) Nového dvora se saletem. Na plánu lednicko-valtického panství Liechtensteinů; ocelorytina J. Hummizsche, kolem r. 1840. Převzato z: J. V. Häufner – J. Feil, *Schilderung von Eisgrub, Feldberg und deren Umgebungen*. Wien (asi 1840).

nes 1824 durch den damaligen Baudirektor Franz Engel eine Veränderung vornehmen...“.²⁹⁾

Na vnějším průčelí saletu je piliřový portikus, odkud je vyhlídka k lukám a k Mlýnskému rybníku. Portikem se vstupuje do kruhového sálu zaklenutého kopulí s výmalbou. Vnitřní zeď sálu je prolomena vysokými prosklenými dveřmi, kterými bylo možno pozorovat až dvacet ustájených krav. Stání bylo radiálně uspořádáno tak, že krávy stály hlavami proti návštěvníkům, kteří je mohli pozorovat a ochutnávat jejich mléko. „...Drei grosse Glashüren beleuchten den Saal, den man von hier aus ganz übersehen kann. Zwanzig Schweizer-Kühe an einer Krippe von rothem Marmor stehen mit den Köpfen gegen die drei rückwärtigen Glashüren des Saales. Zu diesen Seiten dieses Gebäudes wiederholen die zierlichen Arkaden...“.³⁰⁾ V Novém dvoře tak bylo prezentováno vzorové plemeno červenostrakatých švýcarských krav, jehož chov ve Valticích založil kníže Jan I. Josef z Liechtensteina.³¹⁾ Po stranách přiléhají ke kruhovému saletu krátká přízemní křídla s pultovými zvalbenými střechami, která jsou krytá za štítem s dřevěnou balustrádou. Vnější průčelí Nového dvora se saletem je vyobrazeno na plánu lednicko-valtického panství asi z roku 1840³²⁾ a na mědirytině V. Reima z roku 1842.³³⁾

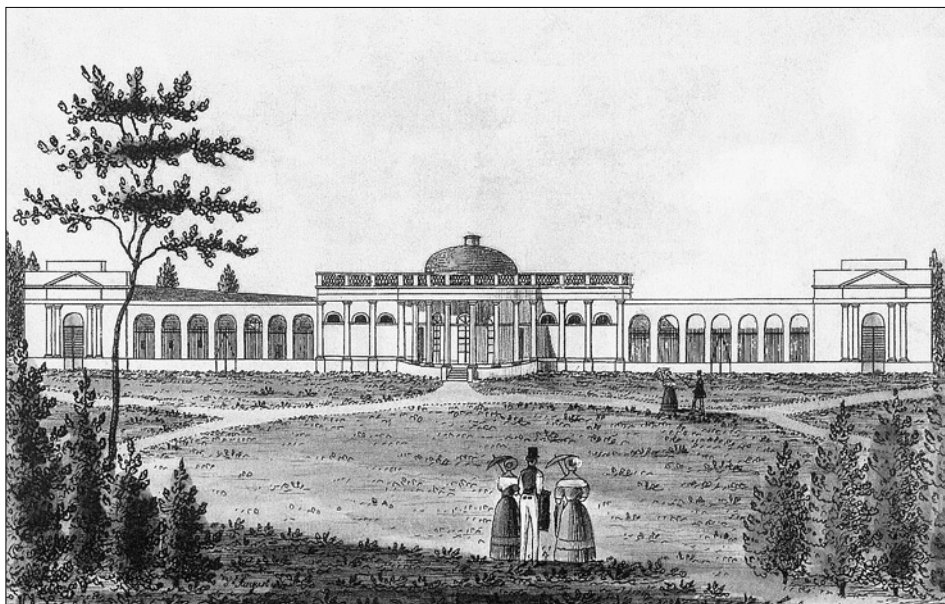
Další stavební úpravy v areálu Nového dvora jsou v pramenech doloženy až v polovině 19. století. V roce 1852 byly za necelých 154 zlatých provedeny blíže nespecifikované drobné opravy.³⁴⁾ V roce 1855 proběhla obnova střechy nad saletem, která značně překročila plánovaný rozpočet.³⁵⁾ V červnu 1861 se opět pracovalo na saletu, který byl „očistěn a obarven“. Dále byly opraveny latě v arkádových obloucích a v srpnu 1861 se vyměňovaly okapové roury za balustrádou nad saletem a na objektech kravína a ovčína. V souvislosti s těmito opravami se dokonce uvažovalo o odstranění balustrády nad atikou saletu.³⁶⁾ V červenci 1862 se opět opravovaly šindelové střechy na saletu a při této příležitosti bylo zjištěno, že velmi těžce přístupný krov je na mnoha místech shnilý. Z obavy před zřícením krovu (např. pod tíhou sněhu) a poškozením klenby sálu byl obnoven i krov.³⁷⁾ V roce 1866 byla opravena balustráda na saletu. Veškeré práce, výrobu i instalaci, provedla firma Die-ner z Vídně.³⁸⁾

Pravděpodobně od 2. poloviny 70. let 19. století se v Novém dvoře začalo s chovem koní.³⁹⁾ V roce 1876 přišel na statek cvičitel koní John Reeves. Přesvědčil knížete, aby v saletu, v místech, kde dřív byly krávy, mohl provozovat jízďárnu. V saletu bylo ustájeno 8 koní a pronájem měl Reeves zdarma. K 31. prosinci 1878 přestala být jízďárna v Novém dvoře vedena jako knížecí institut a John Reeves působil na hřebčině v Hohenau (česky Cáhnov) na území dnešního Rakouska. V Novém dvoře

si ponechal k užívání byt, k dispozici mu rovněž zůstaly prostory k výcviku koní a dokonce zde byla zřízena jezdecká dráha. Od roku 1879 byl Reeves podkoním hraběte Henkela-Donnersmarka v Rusovcích u Bratislavy. V Novém dvoře měl však stále pronajatou sáj v saletu, jezdeckou dráhu a část pastvin.⁴⁰⁾

V dubnu 1887 bylo rozhodnuto o novostavbě stájí pro tažný dobytek (asi 17–19 tažných koní a 36 volů) včetně komory na krmivo a postroje a včetně bytů pro čeleď v severozápadním křídle. V souvislosti se stavbou, která měla být dokončena do zahájení polních prací, je zmíněna demolice starší stavby s využitím starých cihel. Dochované plány adaptace a novostavby jsou datovány 30. dubna a 9. května 1887.⁴¹⁾ V květnu byly na stavbu dodány kovové prvky z adamovských strojíren. Jednalo se např. o litinové sloupky, desky, traverzy, kotvy, spojovací šrouby apod.⁴²⁾ Na konci května byly dodány dva vagóny vápna a v červnu byly dovezeny kamenné prvky, které dodal kameník Anton Konečný z Buchlovic.⁴³⁾ V červenci byla podána stížnost na správu cihelny v Poštorné, protože dodává špatné zboží. Celá stavba se poněkud protáhla a byla dokončena až v listopadu 1887 a v prosinci bylo vydáno povolení k jejímu užívání.⁴⁴⁾

V 90. letech 19. století proběhla v Novém dvoře řada stavebních úprav a oprav. V roce 1891 byl zřízen vepřín a byly opraveny byty lesníků. Statek byl tehdy stručně charakterizován tak, že na jedné straně jsou hospodářské stavby (severozápadní křídlo) a na druhé straně jsou byty (jihovýchodní křídlo).⁴⁵⁾ V dubnu 1894 nařídil kníže zazdění některých arkádových oblouků v jihozápadním vstupním průčelí, které byly opatřeny jen dřevěnými mřížemi. Otevřené měly zůstat jen oblouky po stranách vjezdů.⁴⁶⁾ V září 1897 byl hřebčín z Nového dvora přemístěn do Reinthalu (na území dnešního Rakouska). Z té doby jsou

Obr. 9: Severovýchodní průčelí Nového dvora se saletem; V. Reim, mědirytina z r. 1842 (sign. „V.R.“, „375“; dat. „5. August 1842“). Publikováno v: H. Recht, *Eisgrub in graphischen Bildendarstellungen des 18. und 19. Jahrhunderts*, II. Auflage. Wien 1979 (převzato z: P. Zatloukal, *Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku*. Olomouc 2002, s. 107, obr. 116).

Obr. 10: Nový dvůr, jihozápadní vstupní průčelí (foto NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 66531, listopad 1976).

Obr. 11: Nový dvůr, severovýchodní průčelí se saletem (foto NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 91272, srpen 1984).

Obr. 12: Nový dvůr, dvorní průčelí severovýchodního křídla se saletem (foto NPÚ ÚOP v Brně, inv. č. 66539, listopad 1976).

dochovány různé inventáře, kde jsou kromě nábytku, nádobí, lavic, svítilen apod. evidovány i vozy, saně, sedla, stroje aj.⁴⁷⁾

V roce 1903 byla opravena vjezdová brána a v březnu 1909 byly obnoveny fasády.⁴⁸⁾ V roce 1916 bylo na statku v Novém dvoře asi 50 koní a 62 kusů dobytka. V roce 1918 byl statek elektrifikován a byly zřízeny hromosvody, které dodala firma Ericsson z Vídně. Další dílčí stavební úpravy a údržba proběhla ve 20. a 30. letech 20. století.⁴⁹⁾

Největším soudobým stavebním zásahem byla stavba garáže ve dvoře při jižní straně stodoly, která byla realizována v letech 1983–1984.⁵⁰⁾ Objekt je součástí krajinného celku lednicko-valtického areálu, který je od roku 1996 na seznamu památek UNESCO.⁵¹⁾

Hospodářský statek Nový dvůr, který byl v letech 1809–1810 vybudován a provozován jako ovčín (Sehaffhof) s menšími stáji pro hovězí dobytek (viz. Hardtmuthovy plány z r. 1809), byl v roce 1819 rozšířen o kruhový salet se „švýcarskými stáji“. V poslední třetině 19. století se v Novém dvoře začalo s chovem koní a byla zde provozována i jízdná. Některé pozdější stavební úpravy, které byly provedeny zejména po polovině 19. století, jsou analogické s hospodářskými dvory na bývalých liechtensteinských panstvích v Čechách.⁵²⁾

POZNÁMKY

1) K tomuto tématu srov. např. G. Wilhelm, Die Fürsten von Liechtenstein und ihre Beziehungen zu Kunst und Wissenschaft. Sonderdruck aus dem Jahrbuch der Liechtensteinischen Kunstgesellschaft. Vaduz 1976; G. Wilhelm, Joseph Hardtmuth. Architekt und Erfinder 1758–1816. Wien – Köln 1990; E. Oberhammer (hrsg.), Der ganze Welt ein Lob und Spiegel. Das Fürstenhaus Liechtenstein in den frühen Neuzeit. Wien – München 1990; D. Kusák – M. Stehlík, Lednice – Valtice. Praha 1986; Z. Novák, Lednicko-valtický areál jako významný doklad krajinářské tvorby ve střední Evropě, Zprávy památkové péče 53, 1993, s. 1–7; Z. Novák, Projevy romantismu v zahradách Evropy a českých zemí na příkladu okolí zámku v Lednici na Moravě, In: M. Mžýková (ed.), Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu – novogotice. Sychrov 1997, s. 242–247; E. Kordiovský, Lednicko-valtický areál. Brěclav 1998; J. Kuthan – I. Muchka, Aristokratická sídla období klasicismu. Praha 1999; P. Krejčířik, Historický vývoj zámeckého parku v Lednici a jeho interpretace, nepublikovaný strojopis, 2001; P. Zatloukal, Ar-

chitektura neoklasicismu. Morava 1780–1890. In: T. Petrasová – H. Lorenzová (edd.), Dějiny českého výtvarného umění (III/1) 1780–1890. Praha 2001, s. 191–208; P. Zatloukal, Příběhy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku. Olomouc 2002.

- 2) Z Wörlitz byly v roce 1799 dovezeny do Lednice vzácné severoamerické dřeviny a liechtensteinský zahradník Josef Liefka (Liska) tam byl vyslán na zkušenou. V Lednici byl také angažován vrchní zahradník vídeňské botanické zahrady Joseph van der Schott, který dokonce v roce 1802 zorganizoval čtyřletou knížecí výpravu do Severní Ameriky, odkud bylo dovezeno množství semen a rostlin. Srov. Z. Novák, Projevy romantismu v zahradách Evropy a českých zemí na příkladu okolí zámku v Lednici na Moravě, o. c. v pozn. 1, s. 245; P. Zatloukal, Příběhy z dlouhého století, o. c. v pozn. 1, s. 114.

- 3) „Zahradnické vzorníky“ se nacházejí v řadě našich zámeckých knihoven (např. Blatná, Frýdlant, Milotice). Srov. L. Antonín, Drobná zahradní architektura v předlohových knihách zámeckých knihoven. In: M. Mžýková (ed.), Kamenná kniha. Sborník k romantickému historismu – novogotice. Sychrov 1997, s. 236–241. Některé předlohové knihy jsou také v knihovně hraběte Mittrovského, která je uložena v Archivu města Brna.

4) Viz C. C. L. Hirschfeld, Theorie der Gartenkunst. Leipzig (I. Bd. 1779, II. a III. Bd. 1780, IV. Bd. 1782, V. Bd. 1785); J. G. Grohmann, IDEEN-MAGAZIN für Liebhaber von Gärten, Englischen Anlagen und für Besitzer von Landgütern um Gärten und ländliche Gegenden, sowohl mit geringem als auch grossem Geldaufwand nach den originellsten Englischen, Gotischen, Sinesischen Geschmackmanieren zu verschönen und zu veredeln. Leipzig 1798 (Zweite Auflage); Kunst die Vorschule der Landschafts-Gärtnerei. Eine Reihe Schriften und Zeichnungen zur Begründung dieser Kunst. In: HESPERUS. Nationalblatt für gebildete Leser (Beilage zum Hesperus), 1818. V reprintu byla nedávno vydána dvoudílná předlohová kniha, která vyšla v letech 1809–10 v Paříži – viz J. Ch. Kraft, Plans des plus beaux jardins pittoresques de France, d'Angleterre et de l'Allemagne (Pläne der schönsten und malerischsten Gärten Frankreichs, Englands und Deutschlands). Worms am Rhein 1993 (Der vorliegende Band wurde gestaltet nach der zweibändigen Originalausgabe: Paris 1809–1810). Za upozornění na tento titul děkuji Prof. Jiřímu Kroupovi.

5) Viz např. J. Haderer, Die schönen Bauten und Gartenanlagen Seiner Durchlaucht des regierenden Fürsten Johann von Liechtenstein. In: Neues Archiv für Geschichte, Staatenkunde, Literatur und Kunst, Erster Jahrgang. Wien 1829, s. 147n; I. Herrisch, Schilderung von Eisgrub und seiner Umgebung, Feldsberg, Kostel, Lundenburg, Neudeck, Nikolsburg, Voittelsbrunn usw., Brünn (asi 1933); J. V. Häufel – J. Feil, Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen. Wien (asi 1840); A. Schmidl, Wien's Umgebungen auf zwanzig Stunden im Umkreise. Nach eigenen Wanderungen geschildert, Bd. II., Wien 1838. K nejstarším publikacím patří: Růckerinnerungen auf eine Wanderung nach Feldsberg, Eisgrub und Lundenburg (Aus den Papieren eines Fussreisenden). In: Archiv für Geschichte, Statistik, Literatur und Kunst, 17. Jahrgang, Nr. 60 a 61. Wien 1826, s. 321–328 a 332–334. Vydavatelem časopisu Archiv für Geschichte byl Joseph von Hormayr zu Hertenburg. K této pozoruhodné osobnosti viz J. Sedlářová, Joseph von Hormayr zu Hertenburg (1781–1848) a počátky romantismu na Moravě. In: Z. Hojda – R. Prahel (edd.), Mezi časy. Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800. Praha 2000, s. 114–126.

6) Za možnost studia archivních pramenů autorka srdečně děkuje Dr. E. Oberhammerové z liechtensteinského archivu ve Vídni. Za cenné podněty při zpracování SHP a za pomoc při excerpci písemných pramenů autorka rovněž děkuje kolegům Mgr. Tomáši Jerábekovi, Mgr. Daliboru Hodečkovi a PhDr. Josefu Peterkovi.

7) V pramenech a ve starší literatuře bývá Nový dvůr (Neuhof) někdy označován jako Meierhof, což je obecné označení statku, dvorce apod.

8) Srov. G. Wolný, Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistisch und historisch geschildert, Bd. II., Abt. I., Brünn 1836, s. 326.

- 9) Nový dvůr, Apollónův chrám a chrám Tří grácií leží na katastru města Břeclavi – místní části Charvátská Nová Ves. Rybníční zámek leží na katastru městečka Lednice. Srov. B. Samek, Umělecké památky Moravy a Slezska, 1. sv. (A/I), s. 284–285 a 2. sv. (J/N), s. 321. Praha 1994 a 1999.
- 10) Joseph Hardtmuth (1758–1816) byl synovcem a žákem knížecího architekta Josefa Meissla (1730–1790), v jehož kanceláři pracoval jako kreslič. Po Meisslově smrti převzal vedení liechtensteinské stavební kanceláře a později se stal jejím ředitelem. Srov. P. Zatloukal, Apollónův chrám nad mlýnským rybníkem. In: Z. Hojda – R. Prah (edd.), Mezi časy? Kultura a umění v českých zemích kolem r. 1800. Praha 2000, s. 28. K osobnosti a dílu J. Hardtmutha viz zejména G. Wilhelm, Joseph Hardtmuth. Architekt und Erfinder, o. c. v pozn. 1, s. 68 a 70. J. Hardtmuth byl i úspěšným vynálezcem a podnikatelem. Objevil např. kameninu (Wiener Steingut), ze které začal vyrábět kuchyňské nádoby, nový druh tuše, umělou pemzu aj. Jeho největším objevem byla tuha (směs hlíny s grafitem, která byla patentována r. 1804. Rodinnou firmu Hardtmuth vedli po jeho smrti oba synové Carl a Ludwig, kteří v roce 1848 přenesli výrobu do Českých Budějovic, kde podnik docílil mimořádného rozmachu. Srov. M. Myška a kol., Historická encyklopedie podnikatelů Čech, moravy a Slezska do poloviny XX. století, Ostrava 2003, s. 155–156.
- 11) Hausarchiv der regierenden Fürsten von Liechtenstein in Wien (dále HALW), inv. č. 438. Oba plány jsou reprodukovány v monografii G. Wilhelma z r. 1990 (s. 66, obr. 34 a 36), která však není v našich knihovnách běžně dostupná. Za zhotovení xero kopií originálních plánů srdečně děkují dr. E. Oberhammerové z Liechtensteinského archivu ve Vídni. Hardtmuthovy mapy a plány k Novému dvoru z r. 1809 uvádí také Inventarium über die vorhandenen Wirtschafts- und Wäldermappen und Baupläne liechtensteinské stavební účtárny (mapy a plány však k účetním materiálům přiloženy nejsou). Viz Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno), fond F 30 – Liechtensteinská ústřední účtárna Bučovice. K tomu srov. též V. Voldán, Ke vzniku některých uměleckých staveb v okolí Valtic, Vlastivědný věstník moravský 14, 1959, s. 156–164. Další písemné prameny a plány jsou uloženy ve fondu F 115 – Liechtensteinský stavební úřad Lednice 1752–1945 a ve fondu F 94 – Velkostatek Valtice v MZA Brno.
- 12) MZA Brno, fond F 115 – Liechtensteinský stavební úřad Lednice 1752 – 1945, inv. č. 7111.
- 13) HALW, sign. F 1-11/44. Průvodní zpráva a rozpočet jsou datovány 10. a 12. dubna 1809 a jsou adresovány dvorní knížecí kanceláři.
- 14) HALW, sign. F 1-11/44. Stávající stodola v Novém dvoře byla totiž malá a nevešla se tam celá úroda. Viz přípis vídeňské dvorní kanceláři z 13. 4. a 3. 5. 1809.
- 15) HALW, sign. F 1-11/44. Viz přípis vídeňské dvorní kanceláři z 13. 4. 1809.
- 16) Srov. G. Wilhelm, Joseph Hardtmuth, o. c. v pozn. 1, s. 68.
- 17) Srov. Z. Novák, Projevy romantismu v zahradách Evropy a českých zemí na příkladu okolí zámku v Lednici na Moravě, o. c. v pozn. 1, s. 246–247 a pozn. 3.
- 18) HALW, sign. F 1-11/44. Viz přípis vídeňské dvorní kanceláři z 12. a 15. 3. 1798 a z 10. 11. 1808.
- 19) MZA Brno, fond F 94, kart. 138.
- 20) Kvůli probíhající válce byly komplikace s dopravou materiálu, neboť poměrně nedaleko na dnešním území Rakouska se bojovalo. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 138.
- 21) MZA Brno, fond F 94, kart. 153.
- 22) MZA Brno, fond F 94, kart. 153.
- 23) Poppelackovo jméno se vyskytuje prakticky na všech písemnostech souvisejících se stavební činností v Novém dvoře v letech 1819–1820. Stavitel Joseph Poppelack (1780–1859) z Valtic zastával v letech 1810 až 1859 funkci liechtensteinského okresního architekta. Ředitelem liechtensteinské stavební kanceláře byl tehdy vídeňský architekt Josef Franz Engel, autor několika voluptuárních staveb v lednicko-valtickém areálu. Joseph Poppelack se jako projektant mimo jiné podílel např. na úpravách břeclavského zámku a vedl stavbu Janova hradu. Srov. G. Wilhelm, Joseph Hardtmuth, o. c. v pozn. 1, s. 109, pozn. 2; D. Černoušková – P. Borský – K. Maráz, Stavební vývoj břeclavského zámku, Průzkumy památek I/1995, s. 100–108; D. Černoušková – P. Borský, Janův hrad v lednicko-valtickém areálu, Průzkumy památek II/1997, s. 115–122; P. Borský – D. Černoušková – K. Maráz, Stavební vývoj břeclavského zámku. In: E. Kordiovský – E. Klanicová (edd.), Město Břeclav. Brno 2001, s. 159–168.
- 24) Z přípisu datovaného 31. 7. 1819 vyplývá, že rozpočet na tento portál, podepsaný J. Poppelackem, byl 1 004 zlatých a 12 krejcarů. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 153.
- 25) MZA Brno, fond F 94, kart. 153.
- 26) Jedná se o plány uložené v MZA Brno ve fondu F 115, inv. č. 7109 a 7110.
- 27) V dostupných pramenech v Moravském zemském archivu se nepodařilo dohledat plánovou dokumentaci, která by se vztahovala ke stavbě saletu. Dle sdělení Dr. E. Oberhammerové se žádná plánová dokumentace nenachází ani v liechtensteinském archivu ve Vídni.
- 28) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 153.
- 29) Srov. G. Wilhelm, Joseph Hardtmuth, o. c. v pozn. 1, s. 70. Přesnější je odhad P. Zatloukala, který datuje salet kolem roku 1820. Srov. P. Zatloukal, Apollónův chrám nad mlýnským rybníkem, o. c. v pozn. 10, s. 32; P. Zatloukal, Architektura neoklasicismu, o. c. v pozn. 1, s. 202.
- 30) Srov. J. Haderer, Die schönen Bauten ..., o. c. v pozn. 5, s. 155.
- 31) Srov. G. Wilhelm, Die Fürsten von Liechtenstein und ihre Beziehungen zu Kunst und Wissenschaft, o. c. v pozn. 1, s. 146; G. Wilhelm, Joseph Hardtmuth, o. c. v pozn. 1, s. 70.
- 32) Viz ocelorytina na mapě lednicko-valtického panství v publikaci: J. V. Häußler – J. Feil, Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen. Wien, asi 1840.
- 33) Viz H. Recht, Eisgrub in graphischen Bildarstellungen des 18. und 19. Jahrhunderts, II. Auflage. Wien 1979.
- 34) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 215.
- 35) Původní rozpočet na 447 zlatých a 51 krejcarů se vyšplhal až na 1 245 zlatých a 18 krejcarů. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 215.
- 36) Za zmínku stojí opakované krádeže měděných rour ze stavby, které jsou podrobně zaznamenány a vyčísleny. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 215.
- 37) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 215.
- 38) Z lipové kulatiny bylo zhotoveno 38 kusů kuželek. Při instalaci se však ukázalo, že některé kuželky jsou špatné a je nutno je udělat znovu. Sokl podstavce byl navíc shnilý a musel se vyměnit, aby mohlo být provedeno zinkové oplechování. Objednané prvky byly z Vídne dopraveny po železnici do Břeclavi. Vlakem do Břeclavi přijeli i zaměstnanci firmy, kteří pak byli dopraveni do Nového dvora. Firma Diener (Zinkwarenfabrik-Blechwaren Wien) prováděla práce i na jiných objektech v lednicko-valtickém areálu (Hraniční zámek aj.). Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 215.
- 39) O koních na statku se až do roku 1876 nevyskytuje žádná zmínka. V písemných pramenech jsou uváděny jen krávy a ovce, kterých se zde např. v r. 1876 chovalo 200 kusů. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 365. Pouze v souvislosti se starší stavbou jsou v Novém dvoře k roku 1798 zmíněny ovce, koně a hovězí dobytek. Viz HALW, sign. F 1-11/44 (srov. pozn. 18).
- 40) Byt ovčáka dostal John Reeves v dubnu 1878 k bezplatnému užívání. Jeho roční plat činil 600 zlatých. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 365.
- 41) Autorem plánu datovaného 30. 4. 1887 byl zřejmě stavitel Heinrich Pawelka. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 42) Viz účty z června 1887. MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 43) Jednalo se o 12 kusů kamenných kvádrů o rozměrech 0,6 × 0,6 × 0,5 m a o kamenné stupně o rozměrech 1,15 × 0,33 × 0,1 m. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 44) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 45) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299 a 365.
- 46) Tento stav je zachován do současnosti. K přípisu byl přiložen malý náčrtek tužkou s vyznačením arkád, které mají být zazděny. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 47) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299. Z konce 80. let 19. stol. pochází bližší neurčený inventář, který dle charakteru předmětů evidoval zřejmě vybavení sálu v saletu. V seznamu byl uveden kulatý stůl, židle z jilmového dřeva, čtyři skříňky z trešňového dřeva. Inventář dále obsahuje soupis nádobí, jako jsou poháry, džbány, konvice, talíře v podobě listu, keramika v podobě zvířat (želvy, žáby, kapři slepice, kohouti, tetřevi aj.). Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 365.
- 48) Není specifikováno, zda se jednalo o celý objekt nebo jen např. o průčelní křídla. Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 49) Viz MZA Brno, fond F 94, kart. 299.
- 50) Tehdejší majitel Nového dvora, Státní statek Mikulov, zahájil stavbu garáže bez stavebního povolení, za což mu byla odborem výstavby MěstNPV v Břeclavi udělena pokuta. Tehdejší Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně souhlasilo se stavbou v lednu 1984 pod podmínkou, že jde o stavbu provizorní a bude odlišena v barevném tónu fasády. Viz Nový spisový archiv NPÚ ÚOP v Brně, složka Nový dvůr.
- 51) V současnosti je Nový dvůr majetkem Alfreda Gangelbergera, který zde má chov koní a provozuje cvičnou klusáckou dráhu, která je situována jižně od areálu dvora (HORSE ACADEMY STALL SCARAB; internet: www.stallscarab.com).
- 52) Viz např. J. Žížka, K podobě hospodářských dvorů na bývalých liechtenstejnských panstvích ve středních Čechách, Památky středních čech 12/1, 1998, s. 1–35.

DER NEUHOFF IM LANDSCHAFTSPARK VON LEDNICE – VALTICE

Der Hof Nový dvůr (Neuhof) stellte im System der Voluptuarbauten vom Park von Lednice – Valtice (Eisgrub – Feldsberg) den Prototyp eines modellhaften Wirtschaftshofes mit Ställen dar, in dem die reguläre wirtschaftliche Tätigkeit betrieben wurde. Im Vergleich mit meisten sonstigen Bauten ging es da nicht um ein bloßes Lusthaus, sondern um eine wirklich selbständige Wirtschaftseinheit. Er war im Katastralgebiet von Lednice (Eisgrub) erbaut worden, südlich des Mühl- und Mittereisgruber Teichs in der einstigen Feldsberger Domäne. Etwas unter 1 km westlich vom Hof steht der Tempel der drei Grazien, das eine Kompositionssachse zusammen mit dem Teichsalett auf dem gegenüberliegenden Ufer des Mittereisgruber Teiches bildet. Nordwestlich vom Neuhof befindet sich am Mühlteichufer der Apollo-Tempel.

Die geschlossenen eingeschossigen Hofgebäude bilden einen gedehnten rechteckigen Vierkanthof. In der Achse des südwestlichen Eingangsflügels steht eine längliche rechteckige Scheune mit Walmdach. An ihren Seiten sind je zu 7 Arkaden angeschlossen, von denen die drei in der Mitte offen sind, an deren Seiten sich je zu zwei Blindbögen anschließen. Die Mitte der Arkadenreihe bildet die Einfahrt im mittleren Bogen. Die Eingangsseite ist an beiden Seiten mit stilisierten Toren in Giebeln des Nordwest- und Südostflügels versehen. In der Achse des gegenüberliegenden, zum Mühlteich gewendeten Nordostflügels befindet sich ein rundes Salett (sogen. Rotunde) mit Pfeilerportikus an der Außenseite. An beiden Seiten der Rotunde gibt es wieder je zu sieben Arkadenachsen, in den Mittleren befinden sich die Hofeinfahrten. Beide Enden der Fassade sind mit stilisierten Toren an Seitenflügelgiebelmauern versehen. In der Rotunde befindet sich ein mit Holzkuppel gewölbter kreisrunder Saal mit Ausmalung aus Pflanzen- und antikisierenden Motiven. Zugänglich ist der Saal mittels des äußeren Haupteingangs im Portikus. In der südwestlichen Partie der Rotunde (an der Hofseite) sind radial situierte Pferdestände (ursprünglich Viehstände) angebracht. Im Nordwestflügel befinden sich die Pferdeställe, im südöstlichen überwiegend Wohn- und Büroräume.

Der Neuhof wurde in Jahren 1809–1810 nach dem Projekt des damaligen Direktors der Fürstlich Liechtensteinischen Baukanzlei Arch. Joseph Hardtmuth erbaut. Seine Pläne für beide Hauptfassaden mit Grundrissen der Scheune und der Teile wirtschaftlicher Seitenflügel befinden sich im Liechtenstein-Hausarchiv in Wien. Bei den Forschungsarbeiten zur bauhistorischen Analyse wurde außer diesen schon bekannten, jedoch in Tschechien noch nicht veröffentlichten Wiener Plänen ein unbekannter, wohl in selber Zeit entstandener Grundriss vom Neuhof im Mährischen Landesarchiv in Brünn gefunden. In der linken oberen Ecke des Brünner Plans befindet sich offenbar umgekehrte(?) Signatur mit der Jahreszahl: Joseph Hardtmuth 1809, bzw. 809.

Architekt Hardtmuth schloß die Pläne für den Neuhof im April 1809 ab. Vom Textteil und Kostenüberschlag, die auch Hardtmuth unterschrieben hatte, kam es hervor, es hatte sich nicht um den Bau auf der grünen Wiese gehandelt. Die Vermutung, es möge sich um einen Umbau gehandelt haben, erwähnt auch G. Wilhelm (1990): „Zu derselben Zeit wurde ein grosser Meierhof, der im Gebiet zwischen Feldsberg und Eisgrub gelegen war, umgebaut, der Neuhof. Hardtmuths Pläne waren im April 1809 fertig, die Bauführung 1810 beendet“. Die Bauvorgänge lassen sich teilweise aus den im Mährischen Landesarchiv deponierten Schriftquellen verfolgen. Aus diesen Quellen kommt es ebenfalls hervor, daß die Hauptbauarbeiten am Neuhof in zwei Etappen, mit dem Zeitabstand von zehn Jahren erfolgten (die erste 1809–1810, die zweite 1819).

Weitere Bauänderungen sind in den Quellen erst in der Mitte des 19. Jahrhunderts belegt.

Wahrscheinlich seit der 2. Hälfte der 70. Jahre des 19. Jahrhunderts ist im Neuhof die Pferdezucht begonnen. 1876 war in den Hof der Pferdetrainer John Reeves eingekommen, der da eine Reitschule in Betrieb nahm.

Im April 1887 hat man vom Neubau der Ställe für das Zugvieh (etwa 17–19 Zugpferde und 36 Ochsen) samt der Futter- und Geschirrkammer und der Dienstgesindewohnungen im Nordwestflügel entschieden. Im Zusammenhang mit dem bis zum Anfang der Frühjahrarbeitenbeginn abzuschließenden Bau ist die Demolition eines älteren Baus mit Ausnützung alten Baumaterials erwähnt. Erhaltene Baupläne für die Adaptierung und den Neubau sind den 30. April und den 9. Mai 1887 datiert. Der im November 1887 fertige Bau wurde seit Dezember selben Jahres zur Benützung kollauiert.

Im Jahre 1891 wurden die Wohnungen der Forstleute instandgesetzt und man errichtete den Saustall. Im September 1897 übertrug man das Gestüt nach Reinthal (in jetzigem Österreich).

Im J. 1903 reparierte man das Einfahrtstor und im März 1909 Fassaden. Der Hof wurde 1918 elektrifiziert und mit Blitzschutz von der Fa. Ericsson aus Wien versehen. Weitere Teilumgestaltungen und Instandhaltung erfolgten in den 20. und 30. Jahren des 20. Jahrhunderts. Das Objekt bildet einen Teil des Landschaftsschutzgebietes der Lednice-Valtice-Anlage, die seit 1996 in das Welterbe der UNESCO eingeordnet wurde.

Die Autorin drückt ihren herzlichen Dank der Frau Dr. E. Oberhammer fürs Ermöglichen des Archivquellenstudiums im Hausarchiv der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein in Wien und den Herren Mgr. T. Jeřábek, Mgr. D. Hodeček und Dr. J. Peterka für ihre Hilfe bei der Schriftquellenexzerption aus.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Hof Nový dvůr (Neuhof), südwestliche Eingangsseite (in der Richtung von Valtice [Feldsberg]); Auf- und Grundriss; Joseph Hardtmuth, nicht datiert (1809), Hausarchiv der regierenden Fürsten von und zu Liechtenstein, Wien (HALW), Inv.-Nr. 438.

Abb. 2: Nový dvůr, nordöstliche Fassade (in der Richtung von Lednice [Eisgrub]); Aufriss; Joseph Hardtmuth, nicht datiert (1809), HALW, Inv.-Nr. 438.

Abb. 3: Nový dvůr, Wirtschaftshof, Grundriss, nicht datiert; links oben wohl umgekehrte Signatur mit Jahreszahl (Joseph Hardtmuth, 1809?). MZA Brno (Mährisches Landesarchiv Brünn), Fond F 115, Inv.-Nr. 7111.

Abb. 4: Nový dvůr, Entwurf für den Stall- und Wohnungsbau im Nordwestflügel, Grundriss, Aufriss, Querschnitte (Heinrich Pawelka?) 30.4.1887. MZA Brno, Fond F 94, Karton 299.

Abb. 5: Nový dvůr, Deckenausmalung (ein Feld) an der Kuppel im Salettsaal, nicht datiert. MZA Brno, Fond F 115, Inv. Nr. 7104.

Abb. 6: Musterprojekt eines Saletts. Im Begleittext als Holzbau mit Kuppel auf dem Steinsockel beschrieben. Im Salett befinden sich ein Saal und ein Kabinett, an beiden Saalseiten sind Volieren angeschlossen. Übernommen aus: Johann Gottfried Grohmann, Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten..., Leipzig 1798, Heft XXXIII, Taf. 6 (Stadtarchiv Brno, Bibliothek Mittrowsky).

Abb. 7: Musterprojekt eines Wirtschaftshofs. Im Begleittext als großer Wirtschaftshof beschrieben. Im Unterteil Wohngebäude mit Seiteneinfahrtstoren. Den Hof schließen die Stallgebäude für Schweine, Kühe, Ochsen, ferner Heustadel, Scheune, Wagenschuppen, Kornboden und auch Bier- und Branntweinkeller. Übernommen aus: Johann Gottfried Grohmann, Ideenmagazin für Liebhaber von Gärten..., Leipzig 1798, Heft 38, Taf. 6 (Stadtarchiv Brno, Bibliothek Mittrowsky).

Abb. 8: Nový dvůr mit Salett. Detail der Nordostfassade (in der Richtung von Lednice). Ausschnitt aus dem Plan der Feldsberg-Eisgruber Domäne; Stahlstich von J. Hummützsch, gegen 1840. Übernommen aus: J. V. Häußler – J. Feil, Schilderung von Eisgrub, Feldsberg und deren Umgebungen, Wien (etwa 1840).

Abb. 9: Nový dvůr, Nordwestfassade mit Salett; V. Reim, Kupferstich aus dem J. 1842 (Sign. „V. R.“, „375“; dat. „5. August 1842“). Erschienen in: H. Recht, Eisgrub in graphischen Bildendarstellungen des 18. und 19. Jahrhunderts, II. Auflage, Wien 1979 (übernommen aus: P. Zatloukal, Přehledy z dlouhého století. Architektura let 1750–1918 na Moravě a ve Slezsku, Olomouc 2002, S. 107, Abb. 116).

Abb. 10: Nový dvůr, südwestliche Eingangsfassade (Foto NPÚ ÚOP Brno [Nationales Institut für Denkmalpflege, regionale Arbeitsstelle Brünn], Inv.-Nr. 66531, November 1976).

Abb. 11: Nový dvůr, nordöstliche Fassade mit Salett (Foto NPÚ ÚOP Brno, Inv.-Nr. 91272, August 1984).

Abb. 12: Nový dvůr, Hoffassade des Nordostflügels mit Salett (Foto NPÚ ÚOP Brno, Inv.-Nr. 66539, November 1976).

(Übersetzung J. Noll)